

Dvouleté lysé byliny s přímou větvenou lodyhou. Listy 2–3× peřeně členěné až složené, přízemní řapíkaté, lodyžní ± přisedlé. Okolíky vyklenuté, z četných okolíčků, obal i obalíčky vytvořeny. Květy oboupohlavné nebo pouze samčí, zelenobílé. Dvounažky vejcovité až protáhle vejcovité, ze strany mírně smáčklé, s karpoforem až k bázi rozděleným; merikarpia s 5 hlavními žebry ± stejně vyniklými; sekreční kanálky po 1 ve valemulách a 2 na komisarální straně; stylopodium nízce kuželovité. – 2–3 druhy, původní jen v z. Evropě a ve Středozeří, druhotně i jinde. – Protandr. Entomogam.

1. *Petroselinum crispum* (MILL.) A. W. Hill – petržel obecná Tab. 71/1

Petroselinum crispum (MILLER) NYMAN ex A. W. HILL Hand-list Herb. Pl. Kew, ed. 3, 122, 1925. – Syn.: *Apium petroselinum* L. Sp. Pl. 264, 1753. – *Petroselinum vulgare* HILL Brit. Herb. 424, 1756, nom. inval. – *Apium crispum* MILL. Gard. Dict., ed. 8, no 2, 1768. – *Petroselinum hortense* HOFFM. Gen. Pl. Umbell. 163, 166, 1814. – *P. sativum* HOFFM. [ibid.] 178 in indice, 1814.

Poznámka: Jméno *P. vulgare* HILL 1756 je neplatně publikované, protože v uvedeném díle jsou používána i jiná než dvouslovná jména druhů.

Exsikáty: TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 600.

Kořen větvenovitý, tenký nebo značně ztlustlý. Lodyha 40–80(–100) cm vys., v hor. 1/2 větvená, jemně rýhovaná, často dutá. Čepel přízemních a dol. lodyžních listů v obrysu zaobleně trojúhelníkovitá, až 12(–15) cm dl., 10(–12) cm šir., 2–3× zpeřená, trojčetná nebo s větším počtem jařem s lístky (úzkrojky) posledního řádu eliptickými až vejčitými, tupě nebo ostře zubatými až laločnatými; řapík až 6(–8) cm dl., v dol. části žlábkovitý, rýhovaný; hor. lodyžní listy jednoduše peřenosečné s úzkrojky čárkovitými, celokrajnými, přisedlé na krátkých blanitě lemovaných pochvách. Okolíky s 10–20 okolíčky na ± stejně dlouhých, až 1,5(–2,5) cm dl. stopkách; listeny obalu 2–5, šídlovitě kopinaté, ca 6 mm dl., listenů obalíček 6–7, čárkovitých, ca 2 mm dl. Kališní cípy nezřetelné, korunní lístky eliptické s vytaženou a dovnitř ohnutou špičkou, ca 0,75 mm dl. Merikarpia 2,5–3,0 mm dl., 1,5–2,0 mm šir., šedohnědá. VI–VII. Hkf.

25. *Cicuta* L. – rozpupek *)

Cicuta LINNAEUS Sp. Pl. 255, 1753.

Lit.: MULLIGAN G.A. (1980): The Genus *Cicuta* in North America. Canad. J. Bot. 58:1755–1767.

Vytrvalé lysé byliny, celé prudce jedovaté. Lodyhy přímé, duté, jemně rýhované. Listy 2–3× peřenosečné s úzkrojky čárkovitě kopinatými, na okrajích ostře pilovitými. Okolíky ± ploché, složené z 10–20 okolíčků; obal většinou chybí, obalíčky vytvořeny. Kalich nezřetelný, korunní lístky bílé. Dvounažky šir. vejcovité; karpofor až k bázi rozdělený; merikarpia s 5 obloukovitě mírně vyklenutými hlavními žebry; sekreční kanálky 4 valemulární a 2 na komisarální straně. – Pouze 1 druh v mírném pásu s polokoule. – Protandr. Entomogam.

1. *Cicuta virosa* L. – rozpupek jizlivý Tab. 65/2

Cicuta virosa LINNAEUS Sp. Pl. 255, 1753.

Exsikáty: PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 476. – Ex-

2n = 22 (extra fines)

Variabilita: Pěstované petržele mají 2 hlavní typy: listová petržel (convar. *crispum* = var. *foliosum* ALEFELD) s tenkým nedužnatým kořenem a bohatě členěnými, někdy kadeřavými listy a kořenová petržel [convar. *radicosum* (ALEFELD) DANERT = subsp. *tuberosum* (BERNH.) SCHÜBLER et MARTENS] s kořenem větvenovitě ztlustlým, dužnatým.

Ekologie a rozšíření v ČR: Pěstuje se po celém území bez zvláštních klimatických nároků. Půdu vyžaduje hlubokou, čerstvě vlhkou a bohatou humusem. Často přechodně zplaňuje, převážně v nižších polohách, ojediněle i v horách (max.: Hrubý Jeseník, Dlouhé stráně, 1 150 m). Někdy snad i krátkodobě zdomácňuje: Žernoseky, Praha-Bohnice (DOMIN 1928).

Celkové rozšíření: Původní zřejmě ve Středozeří, pěstována v Evropě a téměř po celém světě a všude běžně zplaňuje.

Význam: Pěstována jako zelenina pro ztlustlý kořen a aromatické listy, které se používají do pokrmů jako koření či přísada, i jako léčivka. Užívá se většinou čerstvá, ale i konzervovaná (sušená, mražená). Pěstuje se jako jednoletá kultura, jako dvouletá pouze pro semenářské účely. V kultuře je od starověku. Celá rostlina obsahuje glykosid apiin a silici obsahující např. apiol, myristicin, podle jejichž zastoupení byly rozlišeny různé chemické rasy. Čerstvé listy mají vysoký obsah vitamínu C. Pro pěstování jsou uznané kořenové cv. Hanácká, Olomoucká dlouhá a Dobra a listová cv. Kadeřavá.

tra fines: BILLOT Fl. Gall. Germ. Exs., no 2681. – Fl. Rom. Exs., no 981. – Fl. Siles. Exs., no 660. – Herb. Fl. Reipubl. Sov. Ucr., no 161. – Herb. Fl. Ross., no 668, 921. – MAGNIER Fl. Selecta Exs., no 558.

*) Zpracoval B. Křisa

Kořen dutý, uvnitř přehrádkovaný. Lodyha přímá, (50–)80–120(–150) cm vys., dutá, po celé délce jemně rýhovaná, v hor. 1/2 bohatě větvená. Listy přízemní a v dol. části lodyhy velké, dl. řapíkaté, 2–3× peřenosečné, 20–30 cm dl., listové úkrojky čárkovitě kopinaté, 5–10 cm dl., špičaté, na svrchní straně drsné, na okrajích ostře pilovité; hor. listy méně členěné, krátce řapíkaté, pochvovitě přisedlé. Okolíky dl. stopkaté, bez obalu nebo vz. s 1–2 čárkovitými listeny; okolíčků 10–20 na stopkách 1–5 cm dl. s 6–8 šídlovitými, ± dolů převýšenými listeny; okolíčky bohaté s 30–50 květy. Kališní cípy nezřetelné, korunní lístky bílé, drobné, nejvýše 1 mm dl.; stylopodium nízce kuželovité. Merikarpia 1,8–2,5 mm velká, hnědá. VII–IX. Hkf. Tox.

$2n = 22$ (extra fines)

Ekologie a cenologie: Břehy stojatých vod se značným kolísáním hladiny (stará říční ramena, tůň, vodní příkopy), břehy a náplavy řek na středních a dolních tocích. Druh roste zvláště na nezpevněných půdách v sedimentační zóně stojatých vod nebo v bažinných olšínách na mírně zrašelinělých půdách, je světlomilný, snáší však i mírné zastínění i mírné znečištění vody. Je diagnostickým druhem svazu *Cicution virosae* (asociace *Cicuto-Caricetum pseudocyperi* BOER et SISSINGH in BOER 1942) a roste rovněž ve společenstvech svazu *Alnion glutinosae*. Jeho poměrně rychlý ústup je způsoben odvodňováním a regulačními úpravami aluviálních vod. Vyskytuje se též ve společenstvech svazů *Magnocaricion elatae* a *Phragmition communis*.

26. *Pimpinella* L. – bedrník *)

Pimpinella LINNAEUS Sp. Pl. 263, 1753. – Syn.: *Anisum* HILL Brit. Herb. 424, 1756.

Lit.: WEIDE H. (1962): Systematische Revision der Arten *Pimpinella saxifraga* L. und *Pimpinella nigra* Willd. in Mitteleuropa. Feddes Repert. 64:240–268. – ROTHMALER W. et al. (1965): Beiträge zur Kenntnis der Flora von Mecklenburg II. Wiss. Z. Univ. Greifswald, ser. math.-natur., 16:77–92. – HUNKELER C. et FAVARGER C. (1967): Contribution à la cytotaxonomie du genre *Pimpinella* L. Bull. Soc. Neuchâtel. Sci. Natur. 90:219–239. – KOVÁCS-LÁNG E. (1968): Über die Verbreitung der *Pimpinella saxifraga* Unterarten und Varietäten in der ungarischen und karpatischen Flora. Ann. Univ. Sci. Budapest 9–10:241–245. – NOTHDURFT H. (1970): Ueber die Unterscheidbarkeit von *Pimpinella saxifraga* L. s. str. und *Pimpinella nigra* Miller. Gött. Florist. Rundbr. 4/3:53–54. – FRÖHNER S. (1971): Kritische Pflanzen und floristische Neuheiten aus dem Riesengebirge und Isergebirge. Opera Corcont. 7–8:65–76. – AKSENOV E. S. et TICHOMIROV V. N. (1972): Ključ dlja opredelenija po plodom vidov roda *Pimpinella* flory SSSR. Bjull. Glavn. Bot. Sada 85:35–45. – KUBECZKA K.-H. et ULLMANN I. (1980): Occurrence of 1, 5-dimethylcyclodeca-1,5,7-triene (pregeijerene) in *Pimpinella* species and chemosystematic implications. Biochem. Syst. Ecol. 8: 39–41. – ŽIVKOVIĆ D. (1982): Surface ornaments of the fruit of some species of the genus *Pimpinella* L. (Umbelliferae – Apioideae). Glasn. Zem. Muz. Bosne i Hercegovine Sarajevo, Prirod. Nauk., ser. n., 19–20 (1980–1981):49–54.

Vytrvalé nebo jednoleté, krátce chlupaté nebo téměř lysé byliny s přímou, větvenou lodyhou a dlouhým vřetenovitým hlavním kořenem. Přízemní a dol. lodyžní listy řapíkaté, lichozpeřené s lístky (úkrojky posledního řádu) kopinatými až šir. vejčitými, vz. přízemní listy jednoduché; stř. a hor. lodyžní listy směrem k vrcholu lodyhy postupně s řapíkem kratším, s výraznější a větší pochvou, s čepelí s užšími, kopinatými až čárkovitými lístky či úkrojky. Okolíky složené, ± ploché, obal zpravidla chybí, obalíčky nejsou vytvořeny nebo z 1–3 krátkých čárkovitých listenů. Květy drobné, oboupohlavné nebo

Rozšíření v ČR: Většinou v poříčí větších řek na středních a dolních tocích, především v termofytiku, ale i v mezofytiku mimo aluvia roztroušeně; v územích bez větších vodních toků a nádrží často chybí; v oreofytiku pouze v Hornovltavské kotlině na Šumavě. Těžiště výskytu v planárním až suprakolinním stupni, vzácně v submontánním stupni (max.: Horní Planá, ca 700 m). Δ

T: téměř všechny fyt. o. [údaje chybějí z 1. Doup. pah., 6. Džbán a 19. B. Karp. step.]. – M: 24. Hor. Poohří (lit.), 29. Doup. vrchy (lit.), 30. Jesen.-rak. ploš. (lit.), 31. Plz. pah., 32. Křivokl., 35d. Břez. Podbrd. (Mírotice), 36a. Blat. (dosti hojně), 36b. Horaž. (Střelské Hoštice), 37n. Kapl. mezih., 37p. Novohr. podh., 38. Bud. pán. (dosti hojně), 39. Třeboň. pán. (dosti hojně), 41. Stř. Povlt. (roztr. při řekách), 42b. Táb.-vlaš. pah. (Radimovice u Tábora), 46b. Kaň. Labe, 47. Šluk. pah., 49. Frýdl. pah. (rybník Dubák u Černous), 51. Polom. hory (Borek; Vojtěchov), 52. Ral.-bez. tab. (Jestřebí), 53a. Českolip. kotl., 53b. Plouč. Podješ., 55b. Stř. Pojiz., 58. Sud. mezih., 59. Orl. podh., 60. Orl. opuky, 61b. Týnišť. úv., 62. Litomyš. pán., 63. Českomor. mezih., 67. Českomor. vrch., 68. Mor. podh. Vysoč., 69a. Železnoh. podh., 71. Drah. vrch., 72. Zábř.-unič. úv., 74b. Opav. pah., 75. Jes. podh., 76a. Mor. brána vl. (dosti hojně), 79. Zlín. vrchy, 80a. Vset. kotl., 83. Ostr. pán., 84a. Besk. podh. – O: 88g. Hornovlt. kotl. (na více místech).

Celkové rozšíření: Euroasijský druh rozšířený souvle od Skotska celou Evropou a dále na východ až do Střední Asie, nejvýchodněji v Zabajkalí; na sever k polárnímu kruhu, na jih po j. Francii, s. Itálii a do Černomoří. Izolovaný výskyt v Mongolsku, v Číně, Japonsku a v Ochotské oblasti po Kamčatský poloostrov. – Mapy: HULTÉN CP 1971:153; MEUSEL et al. 1978:311; HULTÉN NE 1986:706.

Význam: Celá rostlina a především kořeny obsahují jedovatý polyin cicutoxin.

*) Zpracoval J. Štěpánek

Tab. 65: 1 *Pleurospermum austriacum*, 1a – dolní list, 1b – listenec, 1c, d – proterandrický oboupohlavný květ s opadanými tyčinkami, 1e – tyčinka, 1f – plod, 1g – příčný řez plůdkem. – 2 *Cicuta virosa*, 2a – průřez bazí lodyhy nad a pod zemí, 2b – dolní část lodyhy s listem, 2c – plod.

312 *Pleurospermum*

